„STRUKTURA“ U LINGVISTICI[1]

10-751 23463

E. BENVENISTE

Termin *struktura* ogromno se proširio za poslednjih dvadesetak godina, otkako je stekao doktrinalnu i u neku ruku programatsku vrednost. Uostalom više se i ne pojavljuje *struktura* kao bitni termin za kvalificiranje lingvistike, koliko pridev strukturalan. A onda je vrlo brzo *strukturalan* povukao za sobom *strukturalizam* i *strukturalist*. Tako je nastao jedan skup naziva koje sada druge discipline pozajmljuju od *lingvistike da ih prilagode vlastitim vrednostima.*[3] Danas čovek ne može otvoriti nijedan lingvistički časopis a da u njemu ne naiđe na neki od tih termina, često već u naslovu studije. Mora se priznati da želja da se bude „moderan" nije uvek strana sve većoj rasprostranjenosti tog izraza, kao i da izvesne „strukturalističke" izjave u stvari pokrivaju radove čija su novina ili vrednost prilično sumnjive. Cilj ovog napisa nije da žigoše zloupotrebe, već da objasni upotrebu. Ne radi se o tome da se „strukturalnoj lingvistici obeleži njeno polje i njene međe, već da se objasni čemu je odgovaralo bavljenje *strukturom* i kakav je smisao imao taj termin kod onih ličnosti koji su ga prvi upotrebljavali u jednom preciznom značenju.[4]

Princip „strukture" kao predmeta ispitivanja poistovljen je, negde pre 1930. godine, od strane jedne manje grupe lingvista koji su nameravali da reaguju na taj način protiv isključivo istorijskog shvatanja jezika, protiv jedne lingvistike koja je rastavljala jezik na posebne elemente i pratila promene tih elemenata.

Svi se slažu u tome da taj pokret izvire iz predavanja Ferdinande de Sosira (de Saussure) u Ženevi, onakvih kakva su bila pribeležena od njegovih učenika i objavljena pod naslovom *Cours de linguistique generale.*[5] Sosira s pravom nazivaju pretečom modernog strukturalizma. On je to bez svake sumnje, osim što se tiče samog termina. Važno je naglasiti, u cilju tačnog opisa tog idejnog pokreta koji ne treba uprošćavati, da Sosir nije nikada upotrebio, ni u kom smislu, reč „struktura". U njegovim očima bitni pojam je pojam *sistema.* Novina njegovog učenja je u tome, u toj ideji bogatoj implikacijama, za koje je trebalo dugo vremena da bude shvaćena i razrađena, u ideji da jezik predstavlja jedan sistem. On je tu ideju izložio u svom *Tečaju,* u formulacijama na koje treba podsetiti: „Jezik je sistem koji poznaje samo svoj vlastiti poredak" (str. 43); „Jezik, sistem proizvoljnih znakova" (str. 106) „Jezik je sistem čiji svi delovi mogu i treba da budu posmatrani u njihovoj sinhroničnoj solidarnosti." (str. 124). A, pre svega, Sosir naglašava prednost sistema nad elementima koji ga sačinjavaju: „Velika je iluzija smatrati jedan termin prosto kao spoj izvesnog zvuka sa izvesnim pojmom. Tako ga definisati značilo bi odvojiti ga od sistema čiji je sastavni deo; značilo bi verovati da se može početi sa terminima i izgraditi sistem načinivši zbir svih tih termina, dok, naprotiv, treba poći od solidarnosti celine da bi se dobila analiza elemenata koje ona sadrži." (str. 157) Ova poslednja rečenica sadrži u klici suštinu „strukturalističkog" shvatanja. Ali se sam Sosir uvek poziva na sistem.

Taj pojam je bio dobro poznat Sosirovim pariskim đacima[6] još mnogo pre no što je bio izrađen *Kurs opšte lingvistike.* Meje ga je izložio nekoliko puta, nezaboravljajući da mu naznači izvor u učenju njegova učiteljica, za kojeg je govorio da „ono što je celog svog života tražio da odredi jeste *sistem* jezika koji je izučavao".[7] Kad Meje kaže da je svaki jezik strogo ustrojen sistem gde je sve povezano[8], on pripisuje Sosiru zaslugu da je to pokazao na sistemu indo-evropskog vokalizma. On se na to vraća nekoliko puta: „Nikad nije ispravno objašnjavati neku pojedinost ne uzimajući u obzir opšti sistem jezika gde se ona javlja[9]". Jedan jezik sačinjava složen sistem sredstava izraza, sistem gde je sve povezano. Isto je Gramon (Grammont) hvalio Sosira što je pokazao da „svaki jezik sačinjava sistem gde je sve povezano, gde se činjenice i fenomeni uzajamno uslovljavaju, i ne mogu biti ni izolovani ni protivrečni[10]". Govoreći o „fonetskim zakonima" on izjavljuje: „Nema osamljene fonetske promene. Skup artikulacija jednog jezika čini sistem gde je sve povezano, gde je sve u uskoj međusobnoj zavisnosti. Iz toga proističe da ako se u jednom delu sistema pojavi neka promena, ima izgleda da će to uticati na sistem u celini, jer je potrebno da on ostane koherentan".[12]

I tako je pojam jezika kao sistem bio već odavno prihvaćen od Sosirovih učenika, u uporednoj gramatici, a onda i u opštoj lingvistici.[13] Ako se tome dodaju druga dva principa, isto tako Sosirova, naime, da je jezik forma a ne supstanca, i da se jedinice jezika mogu definisati samo njihovim odnosima, imaćemo temelje učenja koje će, koju godinu kasnije, izneti na videlo *strukturu* lingvističkih sistema.

To učenje će prvi put biti izraženo u postavkama redigovanih na francuskom koje su 1928. godine uputili, Prvom internacionalnom kongresu lingvista u Hagu, tri ruska lingvista: R. Jakobson, S. Kračevski i N. Trubeckoj, postavkama čiji je cilj bio izučavanje sistema fonema.[14] Ti novatori su sami označili one koje su smatrali svojim prethodnicima: Sosira i Boduena de Curtneja (Baudoin de Courtenay). Ali njihove ideje već su bile dobile samostalan oblik i oni su ih još 1929. formulisali na francuskom jeziku u tezama objavljenim u Pragu povodom Prvog kongresa slovenskih filologa.[15] S tim anonimnim tezama, koje su u stvari jedan manifest, otpočinje delatnost Praškog lingvističkog kruga. Tu se pojavljuje termin *struktura,* i to sa značenjem koje će ilustrovati nekoliko primera. Sam, naslov glasi: „Problemi metode koja proističe iz shvatanja jezika kao sistema", a u podnaslovu: „... strukturalno poređenje i genetičko poređenje." Predlaže se „metoda kadra da omogući da se otkriju zakoni strukture lingvističkih sistema i njihovog razvoja".[16] Pojam „strukture" je usko povezan sa pojmom „odnosa" unutar sistema: „Čulni sadržaj takvih fonoloških elemenata manje je bitan, no njegove uzajamne veze unutar sistema (strukturalni principi fonološkog sistema)".[17] Otkud potiče i ovo pravilo metoda: „Fonološki sistem treba označiti specifirajući obavezno odnose koji postoje između tih fonema, to jest izvlačeći shemu strukture jezika o kome je reč".[18] Ti principi su primenljivi na sve delove jezika, pa čak i na „Kategorije reči, sistem čiji opseg, preciznost i unutrašnja struktura (uzajamni odnosi elemenata) treba proučiti posebno za svaki jezik".[19] „Mesto jedne reči u leksičkom sistemu može biti određeno samo pošto se prouči *struktura* datog sistema".[20] U zborniku gde se nalaze te teze, nekoliko dragih članaka čeških lingvista (Mathesius, Havranek), napisanih na francuskom jeziku, sadrže takođe reč struktura.[21]

U najeksplicitnijim med ovim citatima vidi se da se „struktura" određuje kao „strukture jednog sistema". To je smisao tog termina, kakvog ga Trubeckoj ponovo, malo kasnije, upotrebljava u jednom članku o fonologiji pisanom na francuskom. „Definisati jedan fonem znači odrediti mu mesto u fonološkom sistemu, što je moguće samo ako se vodi računa o strukturi tog sistema... Univerzalistička po svojoj prirodi, fonologija polazi od sistema kao od jedne organske celine čiju strukturu proučava." Iz toga sledi da više sistema mogu i treba da budu suočeni: „Primećujući principe fonologije na mnogo različitih jezika, da bi se tako istakao njihov fonološki sistem, i proučavajući strukturu tih sistema, ubrzo se primećuje da se izvesne kombinacije uzajamnih odnosa nalaze u najrazličitijim jezicima, dok druge nigde ne postoje. Tu se radi o zakonima strukture fonoloških sistema..."[23] Jedan fonološki sistem nije mehanički zbir usamljenih fonema, već jedna organska celina čiji delovi su foneme i čija je struktura podložna zakonima".[24] U tome je razvoj fonologije saglasan sa razvojem prirodnih nauka: „Današnju fonologiju karakterišu pre svega njen strukturalizam i njen sistematski univerzalizam... doba u kome živimo karakteriše tendencija svih naučnih disciplina da atomizam zameni strukturalizmom a individualizam univerzalizmom (u filozofskom smislu te reči, razume se). Ta tendencija se opaža u fizici, u hemiji, u biologiji, u psihologiji, u ekonomskoj nauci, itd. Današnja fonologija nije, dakle, usamljena. Ona je sastavni deo jednog šireg naučnog pokreta".[25]

Radi se dakle o tome, pošto je jezik već postavljen kao sistem, da se anališe struktura tog sistema. I kako je svaki sistem sastavljen od delova koji se međusobno uslovljavaju, on se razlikuje od drugih sistema unutrašnjim rasporedom tih delova, rasporedom koji čini njegovu strukturu.[26] Izvesne kombinacije su vrlo česte, druge su ređe, treće su teorički moguće, ali se nikad ne ostvaruju. Posmatrati jezik (ili svaki deo jezika, fonetiku, morfologiju, itd.) kao sistem organizovan jednom strukturom koju treba otkriti i opisati, to znači prihvatiti „strukturalističku" tačku gledišta.[27]

Ti pogledi prvih fonologista bili su potkrepljeni preciznim opisima raznih fonoloških sistema, i oni su za nekoliko godina stekli dovoljno pristalica i van samog Praškog lingvističkog kruga, tako da je bilo moguće osnovati u Kopenhagenu, 1939. godine, časopis, *Acta linguistica* koji je imao za podnaslov: *međunarodni časopis za strukturalnu lingvistiku.* U jednoj uvodnoj izjavi, danski lingvista Viggo Brøndal, opravdavao je smer časopisa značajem koji je „struktura" stekla u lingvistici. On se tu pozvao i na definiciju reči „struktura" u Lalandovom *Filozofskom rečniku:* „Koja služi da se označi, suprotno prostoj kombinaciji elemenata, celina sastavljena od međuzavisnih fenomena, takvih da svaki zavisi od drugih, i može biti ono što je samo u svom odnosu s njima i kroz taj odnos." On je takođe podvlačio paralelizam između strukturalne lingvistike i „geštaltistike" psihologije, pozivajući se na definiciju „Geštalteorije" koju je dao Klapared (Claparède)[28]: „To se shvatanje sastoji u tome da se fenomeni smatraju ne više kao zbir elemenata, koje pre svega treba odvojiti, analisati, isecirati, već kao celine (Zusammenhänge), autonomne jedinice, sa unutrašnjom solidnošću, i vlastitim zakonima. Iz toga proizilazi da način postojanja svakog elementa zavisi od strukture celine i zakona koji njome vladaju."[29]

Preuzev, posle smrti V. Brendala, uređivanje *Acta linguistica* Luj Hjelmslev ovako definiše godine 1944. oblast strukturalne lingvistike: „Pod pojmom *strukturalna lingvistika* podrazumeva se skup *istraživanja* koja počivaju na hipotezi da je naučno opravdano opisivati govor kao bitno *autonoman entitet sa internim zavisnostima,* jednom rečju kao *strukturu.* Analiza tog entiteta omogućuje da se neprestano izdvajaju delovi koji se uzajamno uslovljavaju, delovi koji svaki zavisi od isvesnih drugih, pa nije ni shvatljiv niti se može definisati bez tih drugih. Ona svoj predmet svodi na jednu mrežu zavisnosti, posmatrajući lingvističke činjenice kao postojeće samo u vezi jedna s drugom."

To su počeci termina „struktura" i „strukturalan" kao tehničkih termina.

Danas pak sam razvoj lingvističkih istraživanja[31] teži da pocepa „strukturalizam" na tako različita tumačenja da se jedan od onih koji se pozivaju na to učenje ne plaši da napiše da se „pod zajedničkom i varljivom etiketom strukturalizma" nalaze škole različite pa i oprečne i po inspiraciji i po svojim tendencijama. Uopštena upotreba izvesnih termina kao „fonem" pa čak i „struktura", često pomaže da se kamufliraju duboke razlike".[32] Jedna od tih razlika, svakako najznačajnija, jeste razlika koja se da ustanoviti između američke upotrebe termina „struktura" i definicija o kojima je u ovom članku bilo reči.[33]

Ograničavajući se na upotrebu reči „struktura" koja je uglavnom uobičajena u evropskoj lingvistici na francuskom jeziku, podvlačimo izvesne crte podobne da čadu njenu minimalnu definiciju. Osnovni princip jeste da jezik čini jedan sistem čiji su svi delovi sjedinjeni odnosom solidarnosti i zavisnosti. Taj sistem organizuje jedinice znakova koji se uzajamno diferenciraju i ograničavaju. Strukturalistička doktrina tvrdi da postoji prevlast sistema nad elementima, ona teži da istakne strukturu sistema kroz odnose elemenata kako u govornom lancu tako i u formalnim paradigmama, i ona pokazuje organski karakter promena kojima je jezik podložen.

Preveo sa francuskog
Sreten MARIĆ

[1] Ovaj napis pojavio se prvi put u zborniku *Sens et usage du terme „structure" dans les sciences humanies et sociales",* ed. Muton et Cie'S—Gravenhage 1962. Mi ga prevodimo iz É. Benveniste. *Problemes de linguistique générale,* izd. Gallimard, 1966.

[2] Ali nijedan od tih termina se još ne nalazi u „Lexique de terminologie linguistique". J. Maruzoa, III izdanje, Pariz 1951. Videti istorijski pregled, dosta uopšten, kod J. R. Firth, *Structurel linguistics,* Trasactions of Philological Socicty, 1955. str. 83—103.

[3] Ali *strukturisati* ni *strukturacija* se ne upotrebljavaju u lingvistici.

[4] Mi ovde uzimamo u obzir samo radove na francuskom jeziku; to u toliko pre treba naglasiti i zbog toga što je ta terminologija danas postala internacionalna, ali ne pokriva sasvim iste pojmove od jednog jezika do drugog.

[5] Knjiga je objavljena 1916. posle smrti autora. Citiramo prema četvrtom izdanju, Pariz 1949. O nastanku redakcije: V. R. Godel, les sources manuscrites du Cours de linguistique générale de F. e Saussure, Genève, 1957.

[6] Sosir (1857—1913.) je predavao u Parizu u Ecole des Hautes Etuds, od 1881 do 1891.

[7] Meillet. Linguistique historije et linguistique générale, II (1936) st. 222.

[8] Ibid. str. 158.

[9] Linguistique historique et linguistique générale, I (1921) str. 11.

[10] Ibid. str. 16.

[11] Grammont. Traité de phonétique, 1933. str. 153.

[12] Ibid. str. 167.

[13] Esej G. Gijoma: „Da li je jezik sistem ili nije" objavljen u „Cahiers de lingustique structurale de l'Universite de Québec I (1952) poziva se takođe na Sosirovo učenje.

[14] Actes du I Congrès international de linguistes, 1928. str. 36—39, 86.

[15] Travaux du cercle linguistique de Pragues, I u Pragu, 1929.

[16] Ibid. str. 8.

[17] Ibid. str. 10.

[18] Ibid. str. 10—11.

[19] Ibid. str. 12.

[20] Ibid. str. 26.

[21] Citirani lingvisti su uzeli velikog učešća u aktivnosti Praškog lingvističkog kruga, naročito na inicijativu V. Mathesius-a, zbog čega je taj pokret često nazivan „Praška škola". Za istoriju te škole, zbir radova praškog lingvističkog kruga biće jedan od glavnih izvora. Videti mediuinim: Jakobson, *La scuola linguistica di Praga, La Cultura* XII, 1933. str. 633—641; *Die Arbeit der sogenannten „Prager Schule",* Bulletin du Cecle linguistique de Copenhague, III 1938, str. 6—8; *Avant propos aux Principes de Phénoménologie de N. S. Troubetzkoy,* francuski prevod, Paris, 1949. str. XXV—XXVII.

[22] N. Troubetzkoy, *La phonologie actuelle,* Psychologie du langage, Pariz, 1933, str. 227—246.

[23] Ibid. str. 233.

[24] Ibid. str. 243.

[25] Ibid. str. 245—6.

[26] Ta dva termina „struktura" i „sistem" postavljena su u drugačiji odnos u članku A. Mirabela, „Struktura i dualizam sistema u modernom grčkom jeziku", Journal de Psychologie, 1952. str. 30. I opet drugačije kod W. S. Alena, *Structure and System in the Abaza Verbal Complex* Transactions of the Philological Society, 1956. str. 127—176.

[27] Taj stav prema jeziku izučavao je iz filozofske perspektive Ernst Cassirer: *Structuralism in Modern Linguistics,* Word, I 1945. O položaju strukturalne lingvistike u odnosu na druge nauke o čoveku, videti sada A. G. Haudricourt, *Methode scientifique et linguistique structurale,* L'Annee sociologique, 1959. str. 31—48.

[28] V. Lalande, Vocabulare de philosophie, 29 Bröndal, Forme, Acta linguistica I (1939). Preštampano u njegovom Essais de linguistique générale, Kopenhagen, 1943.

[29] Acta linguistica, IV sv. 3 1944. str. V. Videti takođe članak „Structural analysis of linguage", Studia linguistica (1947.) str. 69, kao i Proceedings of the VIIIth. International Congress of linguists, Oslo, 1958. str. 636.

[31] V. Benveniste, „Tendence récentes en linguistique générale", Problems de linguistique générale, Paris, 1966.

[32] A. Martinet, Economie des changements phonétiques, Berne, 1955. str. 11.

[33] Korisno suočenje raznih gledišta dato je u članku A. Martineta „Structural linguistics" u Antropology Today, ed Kroeber, Chicago, 1953. Više definicija je sabrano u delu Eric P. Hampa: *A Glossary of American Tehnical linguistic Usage,* Utrecht — Anvers, 1957.

---

tomislav n. cvetković

10-75078151

od proleća uzeću...

Od proleća uzeću
grančicu olistalu
Od leta cvet
plod od jeseni
od zime krov snega
da ti pokažem koliko sve to mogu
Ali reči
koje u sebi nosim
ko zna da li ću ikada moći
da izgovorim

10-75053063

pastiru

Sunce ti pola lica peče
ti nikako da se probudiš
Zemlja ti pola tela vlaži
ti nikako da se pridigneš
Ako ti ptica u proleće
pod strejom
gnezdo ne savije
Ako ti roda na krov
ne sleće
Godina tvoja ode u nemir
Spleo si se rode na ovom prostoru
koji mami
Pod ovim suncem koje daruje
ptice
Na ovoj zemlji preslici
Nagoreo si
a plamena nema

10-75078407

ptico zalutala u gnezdu

Ptico zalutala u gnezdu
prni
Vodo zagledana u dno
kreni
Goro natovarena oblacima
razmahni
Zemljo uhvaćena brazdom
rađaj
Sunce zapaljeno tminom
plamti
Samo ne daj leptiru mir
to može da ga ubije